

ŠLACHTICKÝ ROD ČÁKIOVCOV NA SPIŠI

(ročníková práce)

Zuzana FEDOROVÁ
III.roč. :SjL-D
šk.r. :2001/2002

OBSAH

ÚVOD.....	1
I. ERB RODU ČÁKIOVCOV.....	2
II. PRÍCHOD ČÁKIOVCOV NA SPIŠ.....	2
III. DEĽBA MAJETKU.....	3
IV. ĎALŠIE OSUDY SPIŠSKÉHO HRADU.....	4
V. KÚRIE ČÁKIOVCOV.....	5
A. HODKOVCE.....	5
B. BIJACOVCE.....	6
C. SPIŠSKÝ HRHOV A MENŠIE KÚRIE.....	7
D. ILIAŠOVCE - SANS SOUCI.....	8
VI. ČÁKIOVCI A ROK 1831.....	8
ZÁVER.....	10
BIBLIOGRAFIA.....	11
PRÍLOHY.....	12

ÚVOD

Čákiovci patrili medzi najvýznamnejšie a najrozvetvenejšie rody v Uhorsku. Významnú úlohu zohrali aj v dejinách Spiša ako poslední vlastníci Spišského hradu.

V tejto práci sa budem venovať práve spišskej vetve tohto starého šľachtického rodu. V literatúre som sa stretla s rôznymi podobami mena Čáki - Csáky, Csaky, Čáky, Čáki. Na základe Pravidiel slovenského pravopisu som sa rozhodla pre podobu mena Čáki. Pri menách osôb vystupujúcich v uhorskom období slovenských dejín (do roku 1918) sa odstraňujú nefunkčné písmená. O písaní i, y v týchto menách platí, že po všetkých spoluhláskach okrem tvrdých d, t, n sa píše i.

V prvej kapitole som sa rozhodla najskôr stručne predstaviť rod Čákiovcov a ich erb. Tento šľachtický rod prichádza na Spiš začiatkom 17. storočia. V ďalších vyše troch storočiach výrazne ovplyvnil nielen dejiny Spiša. Rozhodujúcim rokom sa pre spišských Čákiovcov stal rok 1702, v ktorom došlo k deľbe rozsiahleho majetku. Táto deľba zároveň položila základy aj pre rozdelenie rodiny na viaceré vetvy. Čákiovci postupne menili svoje prvé sídlo na Spiši - Spišský hrad - za pohodlnejšie panské sídla vo svojich kúriach. Práve tieto nové sídla Čákiovcov sú obsahom piatej kapitoly. Veľmi zaujímavý príbeh ponúka najmä ich sídlo v Iliášovciach nesúce francúzsky názov Sans souci, a to aj napriek svojej krátkej existencii - len niečo vyše 30 rokov. A nakoniec - rok 1831 - rok východoslovenského roľníckeho povstania. Čákiovci sa v ňom ukázali ako prísni a krutí páni, ktorí nestrpia žiadne rebélie svojich poddaných.

I. ERB RODU ČÁKIOVCOV

Čákiovci sa objavujú už v 14. storočí. Pochádzajú z obce Piliska v Satmárskej stolici. Prvý známy člen rodu je Ladislav z Pilisky, spomínaný v roku 1366. V roku 1396 získali obec Adrian a v Biharskej stolici obec Cheresing (po maďarsky Korosszeg). Názvy nových majetkov začali používať ako prídomek. Čákiovci vlastnili rozsiahle majetky v Sedmohradsku, na území dnešného Maďarska i Slovenska. Viacerí členovia rodu zastávali vysoké cirkevné úrady či pôsobili ako významní krajinskí hodnostári. Avšak získať titul sedmohradského kniežata sa nepodarilo žiadnemu z nich.¹

Medzi najvýznamnejších členov rodu patrila Štefan Čáki (1560 - 1605), často označovaný ako "veľký". Pôsobil ako hlavný kapitán sedmohradských vojsk. Bol prvým z Čákiovcov, ktorí prišli na Slovensko. V roku 1603 získal Šarišský hrad i s celým panstvom.

Erb rodu Čáki sa všeobecne zobrazuje a opisuje ako štátá a krvácajúca hlava Tatára, resp. Turka s turbanom (príloha č.1). Pôvodný erb obsahuje poprsie muža s fúzatou a bradatou tvárou zobrazenou v profile, s dobovým klobúkom na hlave. V 15. storočí sa zobrazuje bez štítu, poprsie vyrastá z vavrínového venca. V 16. storočí vyrastá z koruny, poprsie je už vsadené do modrého štítu. Koruna je zlatá, odev muža červený. Nízky hnedý klobúk má zastrčené orlie pero. V 17. storočí z erbu definitívne mizne koruna spod poprsia muža a orlie pero z klobúka. Takže do konca 18. storočia sa mení len odev a čiapka (resp. klobúk) podľa dobového štýlu. Krvácajúca hlava sa zjavuje v polovici 18. storočia.²

II. PRÍCHOD ČÁKIOVCOV NA SPIŠ

V auguste roku 1636 zomrel Michal Turzo, posledný mužský potomok starej spišskej rodiny. Po vymretí Turzovcov po meči sa o ich dedičstvo uchádzali viacerí. Najoprávnenejšie nároky mala Eva Forgáčová, vnučka Alexia Turzu a Barbory Zrínskej. Jej manželom bol klužský župan Štefan Čáki (1603 - 1662), (príloha č. 2). Michal Turzo zanechal závet, v ktorom celý majetok zanechal Eve Forgáčovej a jej mužovi. Závet však podľa uhorských zákonov mohol platiť len s povolením kráľa. A to sa nestalo. Štefan Čáki nečakal na rozhodnutie panovníka a Spišský hrad hneď v roku 1636 obsadil. Kráľovská komora v Bratislave vyslala na Spiš vojsko. Štefan Čáki odmietol hrad vydať. Michal Oroslány dal vojensky obsadiť všetky okolité dediny a tak prerušil zásobovanie hradu. Koncom decembra 1636 prinútil vtedajšieho kapitána Vadása vydať hrad.

Čáki mal pri dvore mocného prívrženca v podobe palatína Mikuláša Esterháziho. Donačnú listinu od kráľa Ferdinanda III. však získal až v januári 1639. Štefan Čáki sa zaviazal, že v čase nebezpečenstva príjme na hrad nemeckú posádku a že do troch rokov zaplatí 85 000 zlatých. Dedičné právo sa vzťahovalo po jeho smrti len na mužských členov rodiny.³

-----
1 ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce. s. 1

2 Novák, J. : Rodové erby na Slovensku I. Osveta Martin. 1980. s. 74 - 75

3 Menclová, D. : Spišský hrad. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry Bratislava. 1957. s. 128 - 130

Priazeň kráľa si neskôr Štefan Čáki upevnil vojenskými zákrokmi proti Rákociho povstaniu (1644 - 1645). Najprv Čáki ušiel pred svojím bývalým súperom do Poľska.⁴ Tu vyjednával s poľským kráľom Vladislavom o pomoc a najal na svoj náklad vojsko, s ktorým sa vrátil do Uhorska. Cisár ho za to vymenoval za kapitána Hornej zeme. Na základe získaných zásluh si Čáki v roku 1651 vymohol novú donačnú listinu na Spišský hrad a jeho panstvo, ktorá potvrdila držbu hradných majetkov dedične nielen po meči, ale aj po praslici.⁵

Odvtedy si Čákiovci udržali Spišský hrad a jeho majetky, skutočne až do jeho zániku. Podobne ako Turzovci aj Čákiovci považovali Spišský hrad za svoje vlastné sídlo a titul spišského župana používali pred všetkými i oveľa vyššími titulmi.⁶ Županský úrad zastávali na Spiši až do prvej svetovej vojny (príloha č. 3). Pod ich vlastníctvom prešiel Spišský hrad dlhotrvajúcou neskororenesančnou prestavbou, ktorá ho zmenila na pohodlnejšie panské sídlo.

III. DEĽBA MAJETKU

V roku 1662 zomrel Štefan Čáki. Županskú hodnosť po ňom zdedil jeho najstarší syn František (1630 - 1670). Štefan Čáki mal troch synov. Ladislav (1640 - 1708) sa odsťahoval na otcovské majetky v Sedmohradsku. František a Štefan (1635 - 1699) zostali na Spišskom hrade so svojou matkou Kristínou Mindsentyovou.⁷

K Spišskému hradu patrili majetky:

- 11 spišských miest, ktoré neboli dané do zálohy Poľsku:

Hrabušice, Veľký Slavkov, Spišský Štvrtok, Mlynica, Žakovce, Smižany, Iľiašovce, Odorín, Danišovce, Harichovce, Kurimany.⁸

- 5 banských mestečiek:

Gelnica, Smolník, Mníšek nad Hnilcom, Švedlár, Štos.

- a obce:

Helcmanovce, Bijacovce, Dúbrava, Žehra, Beharovce, Kojšov, Domaňovce, Bystrany, Baldovce, Hincovce, Hodkovce, Oľšavka, Harakovce, časť statkov v Granči a Vítkovciach, alodiálny statok Trstany, mýto, pivovar a mlyn pod Spišským hradom.

Čákiovci tiež vlastnili majetky v Šarišskej župe, v Zemplíne i rozsiahle majetky v Maďarsku.⁹

Obaja bratia, Štefan i František, sa horlivo zúčastňovali na politickom živote. František sa zaplietol do Vešelényho sprisahania. To však bolo prezradené a jeho vodcovia boli v roku 1671 popravení. František Čáki však už v roku 1670 náhle zomrel v Košiciach a tak už nemohol byť

-----
⁴ Štefan Čáki ašpiroval na sedmohradské kniežatstvo po smrti Gabriela Betléna. Kniežatom sa však stal Juraj Rákoci. Čáki sa potom odsťahoval do Uhorska.

⁵ Menclová, D. : c. d. s. 130 - 131

⁶ Spišský hrad - národná kultúrna pamiatka. Zost. Šulc. Východoslovenské vydavateľstvo Košice. 1985. s. 44 - 45

⁷ Menclová, D. : c. d. s. 131

⁸ Štátny archív v Košiciach - Sprievodca po archívnych fondoch II. SAS Bratislava. 1965. s. 38

⁹ ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce. s. 1 - 2

potrestaný. Jeho manželka Alžbeta Coborová a syn František však stratili celé dedičstvo a zostali bez prostriedkov. Štefan Čáki nastúpil do županského úradu po bratovej smrti. Bratove skonfiškované majetky získal až v roku 1688. V tom čase už pomýšľal na odchod zo Spišského hradu.¹⁰ Avšak Tokoliho povstanie mu znemožnilo aj s rodinou natrvalo opustiť hrad. Po jeho potlačení bol Štefan Čáki povýšený cisárom na generála a bol vymenovaný za ríšskeho sudcu.¹¹

Čákiovci v priebehu polstoročia sústredili vo svojich rukách všetky pôvodné spišské turzovské i drugetovské majetky. Štefan Čáki mal mnohopočetnú rodinu. Bol trikrát ženatý, mal až 26 detí. Po jeho smrti v roku 1699 sa obrovský majetok rozpadol. V roku 1702 došlo k delbe majetku, ktorá položila základy niekoľkých vetiev rodiny:

ILIAŠOVSKÁ (TOMÁŠ) - nemala dlhé trvanie, začiatkom 19. storočia splynula s kluknavskou vetvou.

KLUKNAVSKÁ (IMRICH III.) - sídlo vetvy sa v 19. storočí prenieslo do Smižian a koncom 19. storočia do Spišského Hrhova.

HODKOVSKÁ (JURAJ III.)

BIJACOVSKÁ (MICHAL IX.)

KOŠICKO - TRENČIANSKA (MIKULÁŠ VII., ŽIGMUND V., ŠTEFAN XII.)
- z nej sa v 19. storočí oddelila samostatná PRAKOVSKÁ vetva.

Rodinnými zväzkami boli Čákiovci spojení s najvýznamnejšími rodinami bývalého Uhorska. Medzi ich manželkami či manželmi nachádzame príslušníkov rodín Perény, Batány, Erdody, Draškovič, Esterházi, Ziči, Károli, Klobušický, Pálfi, Révai, Sirmai a i. (príloha č. 4).¹²

IV. ĎALŠIE OSUDY SPIŠSKÉHO HRADU

V roku 1702 si teda dedičia celý majetok rozdelili. Podľa zmluvy uzavretej pred župnou stolicou zostal hrad spoločným majetkom a na jeho udržiavanie mali všetci prispievať spoločne. O správu hradu sa mal starať Michal Čáki (1676 - 1757). Spišský hrad zasiahlo aj posledné zo série protihabsburských povstaní, povstanie Františka Rákociho. Kurucké vojsko nakoniec v roku 1703 hrad obsadilo a zotrvalo tu sedem rokov. V roku 1710 po porážke povstania, prešiel Spišský hrad opäť do vlastníctva Čákiovcov. Žiaden z Čákiovcov však v ňom už nebýval.¹³

-----
¹⁰ Polla, B. - Vindiš, I.: Východoslovenské hrady a kaštiele. Východoslovenské vydavateľstvo Košice. 1969. s. 33

¹¹ Menclová, D.: c. d. s. 148 - 149

¹² Štátny archív v Košiciach - c. d. s. 38 - 57

¹³ Michal Čáki sa pridal k povstaniu. Po jeho skončení ušiel pred trestom do Poľska a potom do Turecka, kde v roku 1757 zomrel.

Na hrade ostala len malá posádka. Život sa z neho definitívne vytratil po náhodnom požiari v roku 1780. Spišský hrad však ostal majetkom rodiny Čákiovcov až do roku 1945.¹⁴ (príloha č. 5). Medzičasom si Čákiovcovia postavili pohodlné kaštiele vo svojich kúriách, ktoré sa stali ich novými sídlami.

V. KÚRIE ČÁKIOVCOV

A. HODKOVCE

Už sám zakladateľ rodu Čákiovcov na Spiši Štefan Čáki (1603 - 1662) dal postaviť kaštieľ v Hodkovciach (príloha č. 6).¹⁵ Zriadil si tu aj nový majer. Celý tento komplex pomenoval "castellum subarcense" - "kaštieľ v podhradí". Jeho potomok Emanuel Čáki ho dal v roku 1780 dobudovať. Vytvoril z neho prepychové panské sídlo podľa francúzskeho vzoru. Okolie kaštieľa zdobil veľký park.¹⁶ Kaštieľ bol vystavaný v klasicistickom štýle. Vznikol ako prízemná štvorkrídlová budova pravidelného pôdorysu s obdĺžnikovým uzavretým dvorom. Na južnom hlavno priečelí má terasu s otvoreným schodišťom do parku a dve poschodové "benátske veže". Tie pribudli pri prestavbe kaštieľa v duchu romantizmu. Nad terasou je vysoký trojuholníkový tympanón s ornamentikou.¹⁷

Hodkovskej vetve patrili tieto majetky:

Spišský hrad, Hodkovce, Bystrany, Olcnava, Beharovce, Trst'any, Olšavica, Veľký Slavkov, Baldovce (aj tunajšie kúpele), Dúbrava, Sedlice, Miklušice a kúria v Harakovciach.¹⁸

Priama genealógia hodkovskej vetvy rodu Čákiovcov:

ŠTEFAN VIII (1603 - 1662) - taverník, nadobúdateľ Spišského hradu

ŠTEFAN X (1638 - 1662) - krajinský sudca

JURAJ III (1677 - 1741) - maršál

JURAJ - gemerský župan

EMANUEL (1763 - 1825) - spišský župan

TEODOR (1798 - 1855) - spišský župan

KOLOMAN (1835 - 1894) - generál

ELENA (1885) - vydatá za mladšieho grófa Tisu a po rozvedení za anglického milionára Forbesa, bola poslednou majiteľkou Hodkoviec.¹⁹

-----
¹⁴ Menclová, D.: c. d. s. 151 - 153

¹⁵ ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce. s. 2

¹⁶ Polla, B.- Vindiš, I.: c. d. s. 33

¹⁷ Izakovičová, M. a kol.: Slovenské hrady a kaštiele. Šport Bratislava. 1969. s. 83 - 85

¹⁸ Štátny archív v Košiciach : c. d. s. 38 - 57

¹⁹ ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce. s. 9

B. BIJACOVCE

Pri delbe spoločného majetku v roku 1702 získal bijacovské majetky Michal IX. Čáki. V čase povstania Františka II. Rákociho sa pridal na jeho stranu. Majetok mu bol skonfiškovaný. Po jeho úteku do Poľska a neskôr do Turecka sa však jeho deťom podarilo v roku 1732 získať majetok späť. Neskôr majetok načas splynul s majetkom hodkovskej vetvy. V roku 1740 sa totiž majiteľom stal Juraj III. Čáki z Hodkoviec. Jeho synovia si majetok opäť podelili. Juraj IV. Čáki si ponechal Hodkovce a Ján Nepomuk Čáki zasa Bijacovce.²⁰

Ján Nepomuk Čáki bol dôverníkom Márie Terézie. Posledné roky života sa rozhodol stráviť v Bijacovciach. V rokoch 1770 - 1785 tu nechal vybudovať rokokový jednoposchodový kaštieľ. Sídlo chcel pripodobniť prostrediu, v ktorom žil na cisárskom dvore vo Viedni. Podľa povesti prikázal architektovi vypracovať taký projekt budovy, ktorý by parametrami zahŕňal jeden kalendárny rok. Budova mala mať 365 okien, čo je počet dní v roku, 12 vchodov, čo je počet mesiacov, 52 izieb ako týždňov v roku, 7 sál ako počet dní v týždni. Na číslo 30, počet dní v mesiaci by sa bol hodil počet komínov, ale majstri neboli až natoľko dôslední. Toto všetko ani nemuselo byť rozmarom, ale praktickou potrebou. Totiž kaštieľ v Bijacovciach bol jedným z nástupných sídiel Spišského hradu. Kaštieľu chýba vyumelkovanosť baroka. Výzdoba je sústredená iba na strednom, mierne vystupujúcom rizalite priečelia. Dominantnou výzdobou je trojuholník nad oknami, v ktorom je znázornený Čákiovský erb (príloha č. 7)²¹

Po smrti Jána Nepomuka prešiel majetok na jeho syna podkancelára Jozefa. Ďalším majiteľom bol syn Jozefa Čákiho Karol Čáki (spišský župan), ktorý však v roku 1848 zomrel bez potomkov. Ním vymrela doterajšia bijacovská vetva. Majetok prešiel do vlastníctva Teodora Čákiho z Hodkoviec a neskôr pripadol Albínovi Čákimu.²²

Albín Čáki bol popredným politikom, bol predsedom Hornej snemovne Uhorského parlamentu. Pôsobil ako spišský a zároveň aj šarišský župan (príloha č. 8). V rokoch 1888 - 1894 bol ministrom kultu a školstva. Pričinil sa o zavedenie občianskeho sobáša, zreformoval i niektoré úseky školstva.²³

Začiatkom 19. storočia patrili k bijacovskému majetku tieto obce: Bijacovce, Domaňovce, Gelnica, Helcmanovce, Jaklovce, Kojšov, Slatviná, Žakovce, Žehra. Poslednými majiteľmi boli synovia Albína Čákiho Ladislav a Michal.²⁴

Gróf Michal Čáki (1905 - 1974) bol majiteľom kaštieľa a majetku do 25. januára 1945, kedy vstúpili do Bijacoviec sovietski a československí vojaci a dedinu oslobodili. Kaštieľ a majetok bol skonfiškovaný. Bol zničený vzácny rodinný archív a bohatá knižnica. Od vojny s kaštieľom disponuje rezort školstva.²⁵

-----
²⁰ Štátny archív v Košiciach : c. d. s. 38 - 57

²¹ Štofko, O.: Na návšteve v Bijacovciach. In: Východ. roč.1 č.40 16.2.1990 príloha Magazín č.7 s.3

²² Štátny archív v Košiciach : c. d. s. 38 - 57

²³ Mindáš, E.: V tieto dni... In: Slovenský východ. roč.2 č.104 4.5.1992 s.5 taktiež Slovenský biografický slovník I. A - D s. 398

²⁴ Štátny archív v Košiciach : c. d. s. 38 - 57

²⁵ Ivanko, M.: O bijacovskom kaštieľi a jeho majiteľoch očami rodáka. In: Spišský poľnohospodár. roč.2 č.15 15.8.1991 s.4

Syn grófa Michala Čákiho Juraj Čáki ešte žije. Sedemdesiatšestročný gróf žije už 45 rokov v Kanade. Jeho otec Michal po roku 1945 strávil desať rokov v gulagu. On spolu s manželkou, matkou (Gabriela, rod. Nemeši) a niekoľkými bratrancami padli do rúk prívržencov vtedajšieho politického režimu. Juraj Čáki po päťročnom väznení a prenasledovaní odišiel do Kanady.²⁶

C. SPIŠSKÝ HRHOV A MENŠIE KÚRIE

SPIŠSKÝ HRHOV bol pôvodne majetkom rodiny Gorgey. Do vlastníctva Čákiovcov sa dostal až v roku 1885, keď ho Gustáv Gorgey predal Hilárovi Čákimu. Čákiovci si tu v nasledujúcich rokoch postavili kaštieľ a nastahovali sa doň. Hilár Čáki dal súčasný neobarokový kaštieľ vystavať v rokoch 1893 - 1897 (príloha č. 10).²⁷

BYSTRANY sa stali ďalším miestom, kde si Čákiovci vybudovali svoje sídlo. Kaštieľ v neoklasicistickom slohu bol postavený v 60 - tých rokoch 19. storočia. Bola to jednoposchodová budova s dvoma krídlami a predstavanou vstupnou logiou. Dnes už neexistuje.

RICHNAVA - Štefan Čáki chcel tunajší hrad obnoviť v roku 1676 (hrad bol zbúraný v roku 1527). Prekazili mu to však kurucko - labanské vojny. Materiál zo starého hradu použil Imrich Čáki na stavbu kaštieľa v susednej obci v Kluknave. KLUKNAVA - tunajší kaštieľ postavili v rokoch 1715 - 1720. Je to veľká štvorhranná prízemná budova so štyrmi nárožnými vežami a jednoduchými fasádami. GELNICA - Čákiovci vlastnili mestečko i hrad, nazývaný tiež Turzov hrad (Alexej Turzo ho dal opäť vybudovať a zväčšiť). V časoch panstva Čákiovcov došlo k náboženským nepokojom a k povstaniam uhorských stavov (Bočkaj, Rákoci). Hrad i mesto Gelnica prechádzali z rúk do rúk. To malo neblahé následky. Pustlo mesto i hrad, ktorý v tom čase opäť zbúrali.²⁸

SMIŽANY - tu na mieste solného skladu dali Čákiovci postaviť poľovnícku "jagerňu", ktorú dal v roku 1840 Anton Vincent Čáki rozšíriť o štyri izby a vytvoril z nej príjemný kaštieľ, ktorý sa zachoval až do dnešných čias.²⁹ Teraz sa ešte bližšie pozrieme na priamu genealógiu kluknavsko - iliašovskej vetvy Čákiovcov:

TOMÁŠ I. (nar. 1675)

FRANTIŠEK (nar. 1700)

IMRICH

ŠTEFAN (1741 - 1810) - majiteľ Sans souci

FRANTIŠEK (nar. 1767)

ANTON VINCENT (1785 - 1863) nezanechal potomkov, preto schválilo rodinné zhromaždenie 31.5.1883 v Budapešti štatút fideikomisu. Majetok spravovala rodina spoločne, príjmy sa delili. Funkciu právneho majiteľa vykonával v rokoch 1884 - 1900 Albín Čáki z Hodkoviec. Táto vetva Čákiovcov prešla zložitým majetkovým aj genealogickým vývojom. Začiatkom 20. storočia sa väčšina majetkov fideikomisu ocitla v rukách Hilára Čákiho (1850 - 1932), (syn Augustína Čákiho z Hodkoviec). Ten preniesol sídlo vetvy do Spišského Hrhova.³⁰

-----
²⁶ Forbergerová, A.: Posledný potomok Čákiovcov... In: Spišský denník -
- Korzár. roč.4 č.216 17.9.2002 s.1-2

²⁷ ŠOBA LE : Archív rodu Csáky zo Spišského Hrhova. s.1

²⁸ Polla, B. - Vindiš, I.: c. d. s. 21 - 25

²⁹ Žifčák, F.: Smižany. s. 52

³⁰ ŠOBA LE : Archív rodu Csáky zo Spišského Hrhova. s. 1 - 9

D. ILIAŠOVCE - SANS SOUCI

Pod vrchom Šibeň pri Iliašovciach sa rozprestiera lúka, na ktorej sú malé zvyšky muriva - veže. Dedinčania dali týmto tajomným rozvalinám viaceré názvy - Zamčisko alebo Tisícročná kaplička. Gróf Štefan Čáki (1741 - 1810) bol vnukom Tomáša Čákiho, ktorý si prvý zvolil za miesto svojho pobytu Iliašovce. Ako 18 - ročný odchádza študovať do Viedne. Tu si osvojil správanie viedenskej aristokracie, ktorá v tomto období hovorila i zmýšľala francúzsky. Tu sa zoznámil s krásnou dcérou Jána Erdodyho - Júliou. Zosobášili sa v roku 1764. Na svojich majetkoch sa najprv pustili do opráv iliašovského i smižianskeho kostola a fary. Túžba po rušnom spoločenskom živote ich priviedla na myšlienku postaviť si letohrádok. Tak sa zrodil projekt, ktorý obsahoval kaplnku svätého Štefana, palác grófskej rodiny, osobné byty pre hostí, pre úradníkov a čelad', púšťovňu a hostinec pre ľud, ba dokonca aj kúpele. Budovy boli obklopené kvetinovými záhradami, v ktorých sa hostia mohli venovať svojim obľúbeným hrám. Vrchy, pramene... dostali mená prevzaté z gréckych dejín. Letohrádku dali francúzske pomenovanie "Sans souci" teda "miesto bez starostí".³¹ Hlučné zábavy a hodovania boli na dennom poriadku. Častými hosťami boli najmä gróf Michal Stárai (známy skladateľ a huslista)³² a kapitán Spielenberg. Organizovali sa aj zábavy pre ľud. Domáca pokladňa sa však začala vyprázdňovať. Grófkina rada čítala, jej knižnica obsahovala okolo 5 160 zväzkov kníh. Postupne si osvojila parížsku slobodnú mravouku (Voltaire a Rousseau). Jej názory, milostné zápletky a najmä hmotný úpadok spôsobil, že sa manželia na čas rozišli.³³ Pri jednej zábave pravdepodobne v roku 1803 dal gróf Štefan Čáki v zúrivosti rozkaz vyprázdniť, zbúrať a zničiť okrem kaplnky a obelisku všetky budovy na Zamčisku. Predal nábytok i celú knižnicu.

Tá sa dnes nachádza v Arade. V roku 1804 "miesto bez starostí" zaniklo. Gróf podelil zvyšné zariadenie medzi iliašovský, smižiansky a harichovský kostol. Grófkina Júlia medzitým odišla do Bratislavy. Manžel jej posielal ročný plat. Dnes už na Zamčisku nájdeme len ruiny povestného letohrádka. Štefan Čáki zomrel 30.5.1810. Jeho pozostatky sú uložené pod iliašovským kostolom.³⁴

VI. ČÁKIOVCI A ROK 1831

Rok 1831 sa v slovenských dejinách neslávne preslávil východoslovenským roľníckym povstaním. Spreádzala ho cholera epidémia, ktorá sa v minulosti nesprávne pokladala za hlavnú príčinu povstania. Epidémia obchádzala kaštiele a panské domy a šírila sa najmä medzi vysilným a hladujúcim ľudom. Povstanie

-----
31 Pajdušák, M.: Smižany - Iliašovce - Sans souci. Kníhtlačiareň D. Ferencá Spišská Nová Ves. 1925. s. 56 - 63

32 Medňanská, I.: V dobe W. A. Mozarta. V iliašovskom letohrádku sa muzicírovalo. In: Slovenský východ. roč.1 č.204 31.8.1991 s.4

33 Dravecký, J.: Kapitoly zo života grófa Štefana Csákyho a jeho krásnej ženy Júlie. Sans souci. In: Spiš, Liptov, Orava roč.3 č.1 1993 s.13

34 Rusnák, E.: Pozostatky letohrádka v Sans souci. In: Krásy Slovenska. roč.65 č.4 1988 s.40

sa na Spiši prehnalo celým údolím Hornádu od Kluknavy až po Poprad. Najväčšie vzbury vzplanuli v obciach grófa Karola Čákiho. Bol zároveň spišským županom v rokoch 1830 - 1846. Povstanie na Spiši sa začalo 8. augusta 1831 v okolí Kluknavy, Richnavy a Krompách.³⁵

Verný obraz udalostí podáva kronika farára Kleina z Kluknavy, kde sa vodcom vzbúrencov stál sám richtár Juraj Harma: "Do Kluknavy prišiel hajdúch s práškami proti cholere a zastal pred domom richtára. Tento, keď uvidel prášky, upadol takmer do šialenstva. Vzal ich a dal sa bežať dedinou s krikom: Pozrite, to je vaša smrť, chopte sa zbraní. Budeme chlapmi. Nebudeme viac na pánov robotovať, ani desiatky dávať. Do dediny vtrhli vzbúrenci aj z Krompách a Sloviniek, pridali sa aj Richnavčania. V kluknavskom kaštieli potom zabili šafára i dvoch správcov.³⁶ Vzbúrenci zohavili ešte aj mŕtvolu. Správcu Broška rozsekli nadvoje a odrezaním prsta mu zobrali pečatný prsteň.³⁷

Na druhý deň 9. augusta 1831 vypukla vzbura v Bijacovciach. Župan Karol Čáki sa dozvedel, čo sa naňho chystá a stihol z kaštiela ujsť spolu s tajomníkom Alexandrom Engyelom do Levoče. V Spišskom Podhradí ich však oboch vzbúrenci stiahli z koní a zahádzali kameňmi, valaškami a inými predmetmi. Grófovi pomohli utiecť miestni meštania. Po jeho úteku sa povstalci zmocnili správcu Ezechiela Krausa. Za násilnosti na krausovi a za napáchané majetkové škody na kaštieli boli dvaja povstalci odsúdení na smrť obesením a piati zomreli v levočskom žalári. 33 občanov, z toho 5 žien, bolo odsúdených na vedľajšie tresty spojené s každodenným palicovaním.³⁸ Dvaja odsúdení na smrť - Juraj Šmihula a Pavol Pavlík - viseli na šibenici na výstrahu až 6 rokov. Ženy ich obvinovali do plátna, čo museli robiť viackrát do roka, lebo zlodeji plátno kradli z mŕtvych tiel. Napriek tomu župan Karol Čáki dovolil telá pochovať až v roku 1837.³⁹

-----
³⁵ Mésároš, J.: Východoslovenské roľnícke povstanie roku 1831. In: Agrikultúra č.1 1962 s. 15 - 26

³⁶ Junas, J.: Cholera a cholerové povstanie. In: Zdravie. roč.37 1981 č.6 s. 8 - 9

³⁷ Ondáš, M.: Kluknavská tragédia. In: Spišské hlasy. roč.17 č.50 16.12.1966 s. 2

³⁸ Štofko, O.: Úboč nárekov... In: Slovenský východ. roč.1 č.186 10.8.1991 s. 7 (taktiež Štofko, O.: Tragická žatva bijacovská. In: Spišské hlasy. roč.22 č.31 5.8.1971 s.1)

³⁹ Štofko, O.: Chýry o kaštieli v Bijacovciach. In: Spišské hlasy. roč.32 č.7 13.2.1991 s.10

ZÁVER

Čákiovci svoje majetky na Spiši využívali najmä na poľnohospodárske a lesnícke účely. Výnimkou boli ich majetky v banských mestečkách ako Prakovce, Gelnica a i., kde sa venovali spracovaniu železa a medi, modernizovaniu železiarní. Tejto oblasti činnosti spišských Čákiovcov som sa v tejto práci nevenovala. Význam Čákiovcov totiž spočíva najmä v ich politickej činnosti. V tejto oblasti zaznamenali oveľa väčšie úspechy. Pôsobili ako významní krajinský hodnostári, zastávali vysoké funkcie na kráľovskom dvore, po Turzovcoch prevzali aj dedičný titul spišského župana. Na uhorskej politickej scéne zohral významnú úlohu už spomínaný Albín Čáki. Čákiovci sa preslávili aj ako skvelí vojenský velitelia. O tom svedčí už aj ich erb - státa a krvácajúca hlava Turka. Štefan Čáki (1635 - 1699) sa vyznamenal pri obrane Viedne v roku 1683, známym vojenským generálom bol Juraj Čáki (1677 - 1741). Niekedy dokonca vystúpili aj proti Habsburgovcom ako kurucký generál Michal Čáki (1676 - 1757). Čákiovci zastávali vysoké úrady aj na poli cirkvi. Boli to katolíci, ktorí na svojich panstvách presadzovali rekatolizáciu. Tí z nich, ktorí sa rozhodli svoj život zasvätiť cirkvi, vďaka svojmu pôvodu a stykom rýchlo postupovali v cirkevných hodnostiach. Mnohí spišskí Čákiovci však pôsobili na svojich majetkoch ako veľkostatkári. Vybudovali si na Spiši pohodlné panské sídla a tým nepriamo obohatili tento región o ďalšie historické pamiatky. Viaceré z nich sa zachovali v dobrom stave dodnes a ešte aj v súčasnosti slúžia praktickým účelom. Na záver by som sa ešte chcela poďakovať pracovníčkam Okresnej knižnice v Spišskej Novej Vsi, ktoré mi obetavo pomohli pri zháňaní regionálnej tlače. Moje poďakovanie taktiež patrí pracovníkom Štátneho oblastného archívu v Levoči.

BIBLIOGRAFIA

- Dravecký, J.: Kapitoly zo života grófa Štefana Csákyho a jeho krásnej ženy Júlie. Sans souci. In: Spiš, Liptov, Orava. roč.3 č.1 1993 s.13
- Fiala, A.- Vallašek, A.- Lukáč, G.: Spišský hrad. Osveta Martin. 1988 s.74 - 77, 80 - 83
- Forbergerová, A.: Posledný potomok Čákiovcov... In: Spišský denník - Korzár. roč.4 č.216 17.9.2002 s.1 - 2
- Ivanko, M.: O bijacovskom kaštieli a jeho majiteľoch očami rodáka. In: Spišský poľnohospodár. roč.2 č.15 15.8.1991 s.4
- Izakovičová, M. a kol.: Slovenské hrady a kaštiele. Šport Bratislava. 1969. s.83 - 85, 166 - 167
- Junas, J.: Cholera a cholerové povstanie. In: Zdravie roč.37 č.6 1981 s.8-9
- Medňanská, I.: V dobe W. A. Mozarta. V iliašovskom letohrádku sa muzicírovalo. In: Slovenský východ roč.1 č.204 31.8.1991 s.4
- Menclová, D.: Spišský hrad. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry Bratislava. 1957. s.128 - 153
- Mésároš, J.: Východoslovenské roľnícke povstanie roku 1831. In: Agrikultúra č.1 1962 s.15 - 26
- Mindáš, E.: V tieto dni... In: Slovenský východ roč.2 č.104 4.5.1992 s.5
- Novák, J.: Rodové erby na Slovensku I. Osveta Martin. 1988. s.74 - 75
- Ondáš, M.: Kluknavská tragédia. In: Spišské hlasy. roč.17 č.50 16.12.1966 s.2
- Pajdušák, M.: Smižany - Iliášovce - Sans souci. Kníhtlačiareň D. Ferencá Spišská Nová Ves. 1925. s.56 - 63
- Polla, B.- Vindiš, I.: Východoslovenské hrady a kaštiele. Východoslovenské vydavateľstvo Košice. 1969. s.21 - 27, 32 - 34
- Rusnák, E.: Pozostatky letohrádku v Sans souci. In: Krásy Slovenska. roč.65 č.4 1988 s.40
- Slovenský biografický slovník I. A - D. s.398 - 402
- Spišský hrad - národná kultúrna pamiatka. zost. Šulc, V. Východoslovenské vydavateľstvo Košice. 1985. s.44 - 45
- ŠOBA LE : Archív rodu Csáky zo Spišského Hrhova (1715 - 1945) s.1 - 9
- ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce (1550 - 1945) s.1 - 2, 9 - 10
- Štátny archív v Košiciach - Sprievodca po archívnych fondoch II. SAS Bratislava. 1965. s.38 - 57
- Štofko, O.: Chýry o kaštieli v Bijacovciach. In: Spišské hlasy. roč.32 č.7 13.2.1991 s.10
- Štofko, O.: Na návšteve v Bijacovciach. In: Východ. roč.1 č.40 16.2.1990 príloha Magazin č.7 s.3
- Štofko, O.: Tragická žatva bijacovská. In: Spišské hlasy. roč.22 č.31 5.8.1971 s.1
- Štofko, O.: Úboč nárekov...In: Slovenský východ. roč.1 č.186 10.8.1991 s.7
- Žifčák, F.: Smižany. s.52

PRÍLOHY

PRÍLOHA č. 1:
Erb a pečat' rodu Čákiovcov
(Novák, J.: Rodové erby na Slovensku I.)

PRÍLOHA č. 2:
Štefan Čáki (1603 - 1662)
(Žifčák, F.: Smižany)

ZOZNAM ŽUPANOV SPIŠSKEJ ŽUPY Z RODU ČÁKIOVCOV

ŠTEFAN - taverník (1639 - 1662)

FRANTIŠEK - generál, kapitán hornouhorský (1663 - 1670)

ŠTEFAN - sudca kráľovskej kúrie (1670 - 1699)

TOMÁŠ - plukovník, zakladateľ kluknavskej vetvy, nebol inštalovaný (1699 - ?)

MICHAL - generál Františka Rákociho, nebol inštalovaný (17.. - 17..)

ŽIGMUND - taverník, tiež župan Abovskej župy, vzdal sa úradu v roku 1736
(1713 - 1736)

JURAJ - maršál (1736 - 1741)

MIKULÁŠ - ostrihomský primas, arcibiskup (1742 - 1757)

JÁN - sudca kráľovskej kúrie (1757 - 1795)

JOZEF - syn Jána (1796 - 1799)

ANTON VINCENT - (1800 - 1806)

EMANUEL - kráľovský komorník (1806 - 1825)

ŠTEFAN - tajný sudca (1827 - 1829)

KAROL - (1830 - 1846)

TEODOR - cisársky a kráľovský komorník (1846 - 1848)

LADISLAV - (1848 - 1849)

AUGUSTÍN - (1860 - 1861)

ALBÍN - tiež župan šarišskej župy (1867 - 1889)

JÚLIUS - (1889 - 1896)

ZENO - cisársky a kráľovský komorník (1896 - 1905)

Príloha č. 3:

Zoznam županov Spišskej župy z rodu Čákiovcov
(ŠOBA LE : Inventár archívu Csáky - Hodkovce)

Príloha č. 5:
Spišský hrad - sídlo Čákiovcov
(Menclová, D.: Spišský hrad)

Príloha č. 6:
Hodkovce - kaštieľ
(Izakovičová, M. a kol.: Slovenské hrady a kaštiele)

Príloha č. 7:

Bijacovce - kaštieľ

(Polla, B. - Vindiš, I.: Východoslovenské hrady a kaštiele)

Príloha č. 9:

Juraj Čáki - posledný gróf z rodu Čákiovcov na Spiši
(Spišský denník - Korzár. 17.9.2002)

Príloha č. 10:

Spišský Hrhov - kaštieľ

(Polla, B. - Vindiš, I.: Východoslovenské hrady a kaštiele)